

УДК 332.14:36

Олександр Черевко
Олена Березіна
Алеся Годлевська

Oleksandr Cherevko
Olena Berezina
Alesia Godlevska

ПРІОРИТЕТИ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

REGIONAL POLICY'S PRIORITIES OF SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT

У статті досліджено проблеми підвищення ефективності соціально-економічного розвитку регіону; визначено та обґрунтовано пріоритети регіональної політики соціально-економічного розвитку, зокрема в частині підвищення якості життя населення; окреслено методи та інструменти їх реалізації.

Ключові слова: *регіон; регіональний розвиток; регіональна політика; соціально-економічний розвиток регіону; якість життя населення регіону.*

В статье исследованы проблемы повышения эффективности социально-экономического развития региона; определены и обоснованы приоритеты региональной политики социально-экономического развития, в частности в части повышения качества жизни населения; очерчены методы и инструменты их реализации.

Ключевые слова: *регион; региональное развитие; региональная политика; социально-экономическое развитие региона; качество жизни населения региона.*

The problems of increasing the effectiveness of socio-economic development of a region are studied in the article. The priorities of regional policy of socio-economic development (particularly in terms of improving the quality of life of the population) are identified and justified. The methods and tools for their implementation are outlined.

Keywords: *region; regional development; regional policy; socio-economic development of a region; quality of life in a region.*

Постановка проблеми. В процесі децентралізації повноважень щодо формування пріоритетів розвитку регіонів України, підготовки програмних документів соціально-економічного розвитку регіону, забезпечення необхідних умов життєдіяльності населення особливої актуальності набувають питання удосконалення механізмів та процедур, що використовуються регіональними органами управління для забезпечення стійкості регіонального розвитку. Особливо важливими вони є також з огляду на те, що незначне відновлення регіональної економіки після кризи поки що не набуло стійкої тенденції, а відповідно – існує загроза погіршення якості життя населення регіону, зростання внутрішньо- та міжрегіональної диференціації. Нівелювання соціально-економічних диспропорцій є одним із пріоритетних завдань регіонального регулювання, покликаною поєднувати та погоджувати інтереси держави, бізнесу і населення регіону на основі партнерських відносин.

Аналіз досліджень та публікацій. Дослідження проблем підвищення ефективності соціально-економічного розвитку регіону особливо актуалізувалися в останнє десятиліття ХХ ст. Різні аспекти цієї проблематики знайшли своє відображення в роботах вітчизняних та зарубіжних вчених-економістів: Л. І. Абалкіна, А. І. Базилевича, З. С. Варналія, О. Г. Гранберга, П. Г. Грабового, Т. М. Качали, О. Ф. Новікової, В. П. Семиноженка, М. Г. Чумаченка, та ін. Проблема підвищення якості життя населення присвячені праці І. В. Бестужева-Лади, Дж. К. Гелбрейта, В. М. Горбатова, О. А. Грішної, В. В. Дробишевої, А. М. Колота, В. І. Куценко, Е. М. Лібанової, О. В. Макарової, В. В. Онікієнка та ін. Разом з тим, проблеми визначення пріоритетів соціально-економічного розвитку на регіональному рівні з урахуванням регіональних особливостей та потреб вимагають подальшого вивчення, систематизації та пошуку ефективних шляхів їх розв'язання.

Метою статті є визначення пріоритетів регіональної політики соціально-економічного розвитку в частині підвищення якості життя населення регіону.

Виклад основного матеріалу. Поряд з нагальними задачами забезпечення сталості та збалансованості економічного розвитку, розбудови регіональної інфраструктури, стимулювання розвитку

малого та середнього бізнесу однією з першочергових задач, що стоїть перед регіональними органами управління, є підвищення якості життя населення регіону.

В результаті аналізу основних причин, що негативно впливають на якість життя населення регіону та встановлення можливостей їх вирішення на мезоекономічному рівні (з огляду на повноваження та компетенції регіональних органів управління, а також на ресурсне забезпечення регулювання), визначено пріоритетні напрями регіональної економічної політики в сфері регулювання якості життя: 1) проведення інституційних реформ; 2) розвиток соціального партнерства та стимулювання соціальної відповідальності бізнесу; 3) диверсифікація регіональної економіки та соціальної інфраструктури.

Перший напрям пов'язаний з проведенням інституційних перетворень, необхідних для реалізації політики підвищення якості життя населення за рівнями управління: державний центр – регіон – муніципальні утворення.

Другий – передбачає розвиток соціального партнерства, посилення соціальної відповідальності, розширення діалогу між учасниками регіональних соціально-економічних процесів, що, на нашу думку, створює передумови переходу від державної моделі регулювання якості життя населення до державно-приватного регулювання.

Третій – передбачає диверсифікацію регіональної економіки та соціальної інфраструктури, що забезпечить можливість створення додаткових умов для урізноманітнення середовища проживання людини та підвищення якості життя населення.

Аналіз існуючої практики планування соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальних одиниць показує, що одним із найбільш ефективних способів досягнення цілей є використання інструментарію програмно-цільового управління, основним елементом якого є програма комплексного соціально-економічного розвитку [3, с. 153]. Відповідно до чинного законодавства планові та програмні документи розвитку повинні базуватися на відповідних прогнозах. Відповідно до Закону України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України» [4] система прогнозно-планових документів у сфері регулювання якості життя населення регіону буде мати наступний вигляд (рис. 1).

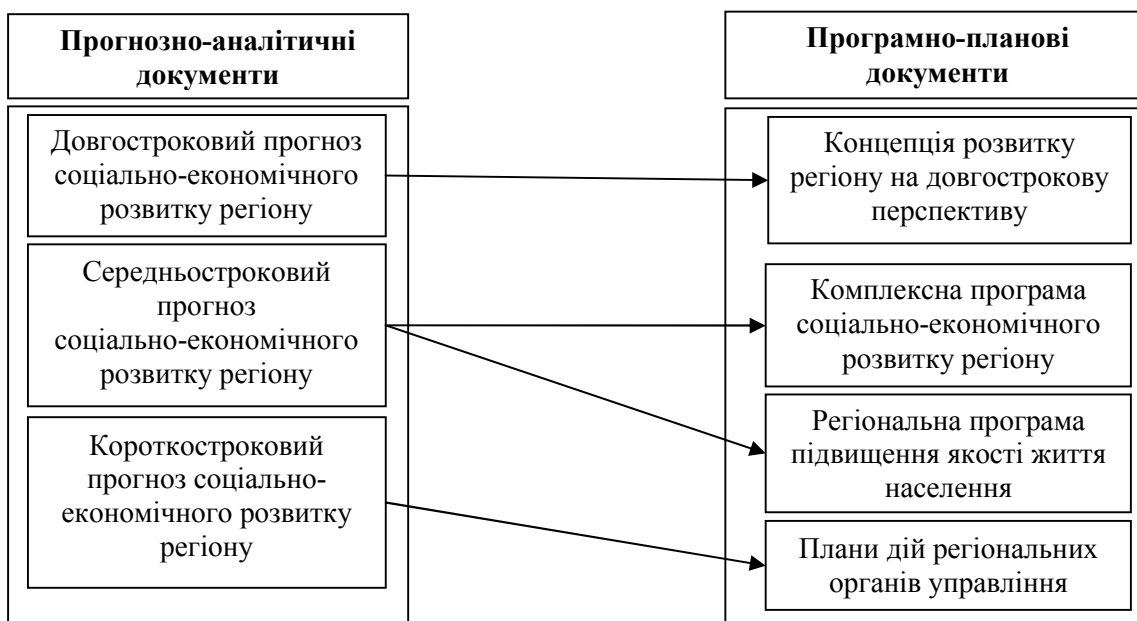

Рис. 1. Система прогнозно-аналітичних та планових документів, які забезпечують регулювання якості життя в регіоні

Базова мета розвитку регіону полягає в досягненні та реалізації загального інтересу організаційних структур та населення регіону. Різноманіття регіональних соціально-економічних процесів обумовлює необхідність реалізації різнорівневих регулюючих впливів:

1-й рівень – державна політика, спрямована на регулювання соціально-економічних процесів, обумовлених причинами загальносистемного характеру і характерних для всіх регіонів країни;

2-й рівень – регіональна політика, спрямована на регулювання соціально-економічних процесів на території регіону та узгодження інтересів регіонів України з питань регулювання якості життя населення регіону;

3-й рівень – політика органів місцевого самоврядування щодо підвищення якості життя в регіоні [2, с. 23].

Питання фінансування заходів регіонального регулювання повинні вирішуватися при обов'язковому розгляді результатів моніторингу та оцінки ефективності виконання заходів у звітному періоді, що забезпечить необхідну інформаційно-аналітичну підтримку прийняття рішень для реалізації по роках з урахуванням:

- повноти та ефективності виконання програмних заходів, цільового та ефективного використання коштів, що виділяються на реалізацію механізму управління;
- фінансування по роках, джерелах і напрямках витрат у зіставленні з обсягами, прийнятими при затвердженні механізму управління;
- обсягів фінансування заходів з державного, обласного та місцевого бюджетів і позабюджетних джерел.

Методами підвищення якості життя в регіоні є такі:

1) економічні: формування оптимальної структури потреб через структурну перебудову економіки регіону; сприяння збільшенню виробництва товарів і послуг першочергової важливості; регулювання цін, тарифів; оптимізація місцевих податків; надання пільг, створення громадських фондів, розробку та реалізацію соціальних програм;

2) адміністративні: розпорядження, накази, обмеження, покарання, контроль;

3) правові: розробка та реалізація регіональних правових актів з охорони і захисту прав і свобод, честі й гідності громадян;

4) соціально-психологічні: використання різних форм і прикладів впливу на психологію, поведінку соціальних груп.

Система регіонального регулювання якості життя населення має свої часові межі. В умовах крайньої нестабільності доцільно формувати змістовну модель на короткострокову та середньострокову перспективу, але при реалізації поточної соціальної політики необхідно враховувати й віддалені цілі та завдання, керуючись принципом «мислити глобально, діяти локально».

Одним із основних напрямів підвищення якості життя є орієнтація цієї діяльності на фінансову підтримку населення, надання адресної допомоги безробітним, що дозволить в кризових умовах стимулювати внутрішній попит, який підтримає економіку країни та її регіонів в умовах скорочення зовнішнього попиту.

Наступним напрямом є орієнтація регіональної системи розвитку на стратегію довгострокових цілей. Такий підхід покликаний забезпечити розробку цілісної системи взаємопов'язаних довгострокових політик, що охоплюють усі відтворювальні регіональні процеси з метою запобігання можливості підміни головної мети розвитку завданнями поточного періоду. Подібна система включає сукупність економічної, соціальної, екологічної, інвестиційної, зовнішньоекономічної та фінансової політик, що забезпечують ефективність діяльності всіх елементів керуючої підсистеми системи регулювання якості життя, оскільки кожна з політик визначає відповідні принципи, напрями і методи роботи кожного суб'єкта управління.

У зв'язку з цим для кожної з політик необхідно визначити основні завдання, вирішення яких дозволить зорієнтувати систему політик у напрямку підвищення якості життя. На наш погляд, вони полягають у такому: формулювання цілей, які об'єднують інтереси всіх груп населення регіону; ранжування цих цілей за ступенем пріоритетності та послідовності досягнення; визначення комплексу умов, що забезпечують досягнення цих цілей; оцінювання можливостей регіону у створенні таких умов; створення механізму реалізації всієї системи політик, що забезпечує їх взаємну узгодженість і досягнення поставлених цілей.

Переорієнтація діяльності регіональної системи регулювання на принципи довгострокового сталого розвитку дозволить орієнтуватися на реальні потреби населення, передбачати виникаючі проблеми і заздалегідь знаходити прийнятні рішення, точніше співвідносити наявні ресурси регіону з поточними і майбутніми потребами населення, збільшити масштаб і ефективність вжитих дій. Інакше кажучи, перехід до стратегічного регулювання якості життя населення веде до перегляду існуючої практики прийняття рішень. По-перше, необхідно враховувати потреби всіх категорій населення, по-друге, активніше впроваджувати в практику управління науково-методичну базу, зокрема, методи

прогнозування, планування та аналізу і, по-третє, розглядати підвищення якості життя населення виключно в розрізі сталого розвитку регіону, при якому не ставиться під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольняти власні потреби.

Наступна пропозиція в частині вдосконалення системи регулювання якості життя стосується реалізації в ній основних положень концепції загального менеджменту якості (TQM).

Система TQM є комплексною системою управління і орієнтована на постійне поліпшення якості згідно з принципом «поліпшенню немає меж». При цьому усвідомлюється, що досягти цих меж неможливо, але до цього треба постійно прагнути і не зупинятися на досягнутих результатах. Відповідно до міжнародного стандарту ISO 8402:94 «TQM – це підхід до керівництва організацією, що націлений на якість, ґрунтується на участі всіх її членів і спрямований на досягнення довготривалого успіху шляхом задоволення споживача і вигоди для всіх членів організації і суспільства» [5, с. 322].

Фундаментальними характеристиками концепції TQM є такі положення [1, с. 90–92]:

- безперервне вдосконалення системи за допомогою постійного поліпшення якісних характеристик об'єкта управління;
- досягнення головної мети системи управління розглядається як наслідок ефективного виконання поставлених завдань усіма суб'єктами управління;
- TQM розглядає систему управління як сукупність взаємопов'язаних і взаємодіючих процесів;
- довгострокові зобов'язання керівників суб'єктів управління;
- комплексне і системне вирішення завдань забезпечення якості на всіх етапах діяльності;
- безперервне підвищення компетентності персоналу, залученого в процес підвищення якості;
- досягнення оптимального співвідношення між якістю, витратами і часом;
- використання статистичних методів оброблення даних з метою отримання достовірної інформації про якість;
- успіхи кожного суб'єкта управління повинні бути оцінені та ідентифіковані.

Як вважають науковці, успішність країни (її економічні, соціальні, історико-культурні досягнення) визначається на 20 % природно-ресурсною складовою і технологіями, а на 80 % – ефективністю управління цією соціально-економічною системою. Отже, реалізація основних положень концепції TQM у регулюванні якості життя дозволить суттєво підвищити її результативність та ефективність за допомогою, по-перше, фокусування на основних потребах усіх груп населення регіону, по-друге, досягнення найвищої якості в усіх сферах діяльності кожного суб'єкта регулювання, по-третє, проведення безперервного аналізу діяльності кожним елементом системи, що дозволяє знаходити можливості покращення та заходи з їх здійснення; по-четверте, оптимального використання ресурсів за рахунок ефективної реалізації проблемно-цільових програм.

При реалізації положень концепції TQM у системі регулювання якості життя необхідно виходити з того, що основа TQM – це ефективна система менеджменту якості. Отже, наступною рекомендацією щодо вдосконалення системи регулювання якості життя є впровадження систем менеджменту якості, що відповідають міжнародному стандарту ISO-9001:2000, в усі суб'єкти управління. Тобто необхідно впровадити системи якості в роботу органів регіонального управління та місцевого самоврядування, підприємств та організацій регіону з подальшим підтвердженням їх незалежними сертифікаційними органами [5, с. 323–324].

Це дозволить зорієнтувати кожний елемент керуючої підсистеми на безперервне вдосконалення виконуваної діяльності, що суттєво вплине на підвищення якості життя населення регіону.

Наступний напрямок вдосконалення системи підвищення якості життя пов'язаний з поліпшенням якості регулювання через упровадження в органах регіонального управління та місцевого самоврядування інформаційних систем надання державних інтерактивних послуг. Їх створення дозволить істотно розширити спектр послуг, що надаються населенню з використанням інформаційних і комунікаційних технологій, що приведе до підвищення дієздатності інститутів громадянського суспільства.

Формування системи надання інтерактивних послуг дасть змогу зорієнтувати роботу органів регіонального управління та місцевого самоврядування в напрямку максимального задоволення основних інтересів населення за допомогою:

- зниження адміністративних витрат для населення та організацій, пов'язаних з наданням інформації;
- усунення дублювання функцій зі збору різних даних;
- підвищення оперативності надання населенню державних послуг, що вимагають міжвідомчої взаємодії;

- зменшення необхідності безпосереднього звернення громадян до органів регіонального управління та місцевого самоврядування;
- створення умов для надання послуг за принципом «одного вікна»;
- недопущення виникнення можливостей для корупції;
- забезпечення оперативності та повноти контролю за діяльністю органів регіонального управління та місцевого самоврядування з боку громадськості;
- забезпечення необхідного рівня захисту та безпеки даних, що використовуються для цілей державного управління.

Наступна пропозиція щодо вдосконалення системи регулювання якості життя полягає в наданні реальних можливостей для участі всього населення відповідної території в процесах вироблення і прийняття рішень щодо основних питань місцевого значення за допомогою формування механізмів активізації залучення місцевих громад у процес прийняття тих чи інших стратегічних рішень.

Регіональні та місцеві органи управління повинні розглядати населення не лише як об'єкт своєї діяльності, а й як активного учасника роботи. Регулювання соціально-економічного розвитку регіону полягає в тому, що суб'єкт регулювання повинен зосереджуватися на створенні умов, які дозволяють населенню загалом і кожній людині зокрема підвищити добробут своїх сімей власною працею, оскільки власне сама людина відповідає за формування якісного середовища свого проживання.

Наступним напрямком удосконалення системи регулювання якості життя є створення ефективних механізмів взаємодії регіональних органів управління та представників приватного капіталу. Слід активізувати залучення регіонального бізнесу в процес прийняття та реалізації рішень за програмами підвищення якості життя населення. Це дозволить, по-перше, розширити ресурсну базу, по-друге, підвищити варіативність реалізації соціальних програм і, по-третє, сприяти формуванню атмосфери партнерства та організаційної ясності.

Висновки та напрямок подальших досліджень. Регіональна політика соціально-економічного розвитку, насамперед, має бути орієнтована на підвищення якості життя населення регіону. При цьому слід запропонувати такі її пріоритети:

1. Орієнтація регулювання якості життя на надання рівних можливостей і умов для кожної людини по вибору різних способів задоволення своїх потреб, які не впливають негативно на суспільство та екосистему; фінансову підтримку населення, надання адресної допомоги безробітним, що дозволить за кризових умов стимулювати внутрішній попит, який підтримає регіональну економіку в умовах скорочення зовнішнього попиту.

2. Формування системи моніторингу основних показників якості життя, спрямованої на становлення спеціально організованого, регулярного, системного спостереження за станом суспільних явищ, соціально-економічних, демографічних процесів і навколишнього середовища з метою їх оцінювання, аналізу та визначення основних пріоритетів у проведенні соціально-економічної політики регіону.

3. Орієнтація регіональної системи регулювання на стратегію довгострокового сталого розвитку за допомогою розробки цілісної системи взаємопов'язаних довгострокових політик, що охоплюють усі відтворювальні регіональні процеси, з метою запобігання можливості підміни головної мети розвитку завданнями поточного періоду.

4. Реалізація при регулюванні якості життя основних положень концепції TQM, що дозволить істотно підвищити її результативність та ефективність.

5. Впровадження в усі суб'єкти регулювання систем менеджменту якості, які відповідають міжнародному стандарту ISO-9001:2000, що дозволить зорієнтувати кожний елемент керуючої підсистеми на безперервне вдосконалення виконуваної діяльності, а також систем екологічного менеджменту, які відповідають міжнародному стандарту ISO-14001:2004, що дозволить зорієнтувати суб'єкти регулювання в регіоні в напрямку охорони навколишнього середовища.

6. Впровадження в органи регіонального управління та місцевого самоврядування інформаційних систем надання інтерактивних послуг громадянам та організаціям з використанням інформаційних технологій.

7. Надання реальних можливостей для участі всього населення території у процесах вироблення і прийняття рішень з усіх основних питань місцевого значення за допомогою формування механізмів залучення місцевих громад до процесу прийняття стратегічних рішень.

8. Створення ефективних механізмів взаємодії регіонального управління та місцевого самоврядування й представників приватного капіталу з метою залучення додаткових інвестицій у процес реалізації програм підвищення якості життя.

Список використаної літератури

1. Горбатов В. М. Оцінка якості життя населення України та країн ЄС / В. М. Горбатов // Держава та регіони. – 2006. – № 4. – С. 90–96.
2. Державне управління регіональним розвитком України : [монографія / за заг. ред. В. Є. Воротіна, Я. А. Жаліла]. – К. : НІСД, 2010. – 288 с.
3. Макарова О. В. Державні соціальні програми: теоретичні аспекти, методика розробки та оцінки : [монографія] / О. В. Макарова. – К. : Кондор, 2009. – 328 с.
4. Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України : Закон України від 23.03.2000 № 1602-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1602-14>.
5. Рибак Г. І. Методологічні проблеми виміру рівня якості життя населення в регіоні / Г. І. Рибак // Науково-технічний збірник. – 2011. – № 100 – С. 321–329.

References

1. Gorbatov, V. M. (2006) Evaluation of life quality of the population of Ukraine and EU countries. *Derzhava ta reghiony*, (4), pp. 90–96.
2. Public management by regional development of Ukraine (2010). In: V. E. Vorotin, Ya. A. Zhalilo (Eds.). – Kyiv: NISD, 288 p.
3. Makarova, O. V. (2009) Government social programs: theoretical aspects, methodology of development and evaluation. Kyiv: Kondor, 328 p.
4. On government prognostication and development of programs of economic and social development of Ukraine. The Law of Ukraine from 23.03.2000 № 1602-III [Internet]. Available from: <<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1602-14>>
5. Rybak, G. I. (2011) Methodological problems of measuring of life quality of the population in a region. *Naukovo-tehnichnyy zbirnyk*, (100), pp. 321–329.

Стаття надійшла до редакції 09.04.2014.

Відомості про авторів

О. В. Черевко, доктор економічних наук, доцент, професор кафедри менеджменту, Черкаський державний технологічний університет.

О. Ю. Березіна, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри менеджменту, Черкаський державний технологічний університет.

А. А. Годлевська, пошукач кафедри менеджменту, Черкаський державний технологічний університет.